

Preken met Pinksteren: ‘De grote werken Gods’ Handelingen 2:1-13

door Teun de Ridder, t.deridder@izb.nl

Deze preekschets is een voorstel, een uitdaging/poging om op een bovenpersoonlijke manier over Pinksteren te preken, niet-docetisch en dus met het oog op de geschiedenis, ons continent, misschien zelfs lokaal, je eigen stad of dorp. Hoe kun je het werk van de Geest daarin benoemen? Ik doe wat voorstellen in deze schets. Prima als je anders denkt, maar waar kom jij dan bijvoorbeeld op uit? Laat het me vooral weten.

Inventio: orientatie op de tekst en de tijd

De Geest maakt levend. Hij is de drijvende en vernieuwende kracht op de weg naar het Koninkrijk van God. Maar wat betekent dit belijden in een tijd van toenemende chaos in de wereld en een afkalvende kerk in Europa? Het is oorlog in Oekraïne, radicaal-rechtse partijen lijken binnenkort te gaan winnen bij de Europese verkiezingen¹ en doopcijfers in Nederland en Engeland zijn in 20 jaar gehalveerd.²

Hoe preek je over het werk van de Geest, als je zelf worstelt met haperend geloof en wat er in de wereld gebeurt? Valt er nog iets te zeggen over ‘de grote daden van God’? Graag zou je de gemeente willen wijzen op krachtadig optreden van christenen en de tekenen van het Koninkrijk, maar wat als dat schaars is? We kunnen ons in Europa ook niet meer op de borst kloppen als ‘christelijk continent’ nu steeds duidelijker wordt hoezeer slavernij, kolonialisme en antisemitisme onder ons hebben kunnen woekeren. Hoeveel kathedralen er ook zijn gebouwd, om Auschwitz kunnen en mogen we nooit meer heen.

Of, zou het kunnen dat we opnieuw moeten kijken naar de manier waarop de Geest van Christus werkt en heeft gewerkt in de vernieuwing van mensen en structuren, zonder dat de vereenzelvingen met een naïef vooruitgangsgeloof of triomfalistische cultuurtheologie? Wat valt er qua werk van de Geest te zien en te verwachten in onze tijd? Waar is Hij mee bezig? Hoe kunnen we dat beter op het spoor komen dan door terug te keren naar het begin, naar Pinksteren. Wat zet daar de toon?

Reflectie: theologische kernen in en vanuit de tekst

[verwachting]

Aan het begin van het boek Handelingen ligt de vraag op tafel: hoe zal het nu verder gaan? (1,5). De verwachting van de apostelen beperkt zich daarbij tot het herstel van het koninkrijk Israël, maar tot hun verrassing wijst Jezus hen vanuit Jeruzalem over de grenzen heen naar Samaria en ‘het uiterste van de aarde’ (1,8). De kracht van de Geest zal hen de grenzen over drijven. Aan het einde Lukas’ tweede boek blijkt dat ‘uiterste’ Rome te zijn - voor de toenmalige lezers eerder het ‘centrum’ van de wereld! Van meet af aan is er dus een geografische en internationale beweging in gang gezet, die in Handelingen 2 tot uitdrukking komt in de vele volken. De heerlijke opsomming in 2,9-11 betreft volken uit alle windstreken: Parten, Meden, Elamieten en Mesopotamië uit het oosten; Cappadocië, Pontus, Asia, Frygia, Pamfylia in het noorden; Egypte

¹ <https://www.ioeresearch.nl/actueel/peiling-europese-parlementsverkiezingen-winst-voor-radicaal-rechts/>

² <https://www.nd.nl/geloof/geloof/1220789/verdwijnt-het-christendom-uit-europa-en-wat-dan-dooptcijfers-z>

en Libië in het zuiden; Rome in het westen. Het gaat om mensen 'uit alle volken die er onder de hemel zijn' (2,5). Hier wordt al duidelijk: met Pinksteren beginnen de panelen op het wereldtoneel te schuiven. Het middelpunt verschuift van Rome naar Jeruzalem. Niet voor niets zijn de mensen die er getuige van zijn *verbaasd, in verwarring en onzeker* (vers 6.7.12). Hun wereld gaat op zijn kop.

[theofanie]

Deze verschuiving wordt in gang gezet door een *theofanie*, een Godsverschijning. God verschijnt zelf ten tonele in vuur en wind. De woorden 'vuur' en 'geluid' zijn een herhaling en intensivering van de Sinaiï. Vergeet niet dat Pinksteren - *Sjavoet*, 7 weken na *Pesach* - in de tijd van Jezus niet alleen meer het feest was van de eerste tarweoogst (Ex 34,22), maar ook de viering van de verbondssluiting en de gave van de *Tora* bij de Sinaiï. God verscheen daar zelf:

'De berg Sinaiï was geheel in rook gehuld, omdat de HEERE er in vuur neerdaalde. De rook ervan steeg omhoog als de rook van een oven, en heel de berg beefde hevig. Het bazuïngeschal werd gaandeweg zeer sterk. Mozes sprak en God antwoordde hem met een stem.' (Ex 19,18-19)

In Exodus is deze verschijning problematisch, want te heftig en te heilig voor het volk. De berg moet omheind worden, zodat de toegang tot God zelf ontzegd wordt. 'Laat God niet met ons spreken', zeggen ze zelfs (Ex 20,19), en je kunt het je voorstellen. Tegen Mozes zeggen ze daarom: 'Spreekt ú met ons'. In deze lijn lijkt de hele pinkster-theofanie een legitimering: 'Déze mensen spreken nu namens Mij.' Dat komt goed overeen met Jezus' eerdere belofte dat de Geest 'u in dat uur leren [zal] wat u moet zeggen' (Lk 12,12). De leerlingen gaan ook spreken, ze worden er door de Geest toe gedreven (2,4), en Pinksteren loopt vooral uit op een lange preek van Petrus (vers 14-36).

[het wonder van de taal]

De vervulling met de Geest leidt hier niet tot onverstaanbare tongetaal (*glossolie*), want ieder hoort hen in hun *eigen taal*. Verstaanbaarheid over de grenzen blijkt belangrijker in missionaire context. Later zal Paulus in zijn brief aan Korinthe ook benadrukken dat die extase prachtig is, maar niet als er buitenstaanders bij zijn. (1 Kor 14,23). Belangrijker: 'Het talenwonder dat hier beschreven wordt, heeft programmatische betekenis voor Handelingen. Het is eenmalig en karakteriseert het werk van de Geest meteen bij zijn komst.'³

De grote vernieuwing die de Geest brengt, is dat eenvoudige Galileeërs vrijmoedige predikers worden. Dit komt niet zomaar uit de lucht vallen, maar na 40 dagen van gesprek met de opgestane Christus én 10 dagen van intens gebed in de kring van de leerlingen. Er ontstaat een dynamiek van spreken en luisteren. Mensen veranderen niet automatisch of bovennatuurlijk, maar je wordt aangesproken, er wordt een appèl op je gedaan en daarmee wordt je verantwoordelijk, je ontvangt een roeping. Bij de doop wordt je bij je naam genoemd en daarmee ook in dienst genomen. Dat alles gebeurt door taal. Taal is fundamenteel voor ons denken en voelen en vormt de toegangsweg naar ons hart. Het bezit de kracht ons van gedachten te veranderen.

De hele wereldgeschiedenis begint met God die spreekt (Gen 1,3) en dat blijft kenmerkend voor Zijn werk in de wereld. In de *Tora* en de profeten nam God het woord. Niet voor niets is in de gereformeerde theologie de nauwe band tussen Woord en Geest belangrijk. Petrus grijpt in zijn preek terug op een herlezing van de oude woorden, het Oude Testament. Ze krijgen door de Geest nieuwe kracht en vormen een appèl op de 'joden en godvrezenden'. De Geest werkt niet als magische vernieuwer, maar via woorden en antwoorden. Uit de reactie van de aanwezigen blijkt dat ook misverstaan te kunnen worden als dronkenschap (vers 13). Van meet af aan is het werk van de Geest dus ook kwetsbaar. Je voelt gelijk aan: vanaf nu gaat het niet allemaal vanzelf goedkomen. De Geest is de nieuwe manier waarop God sprekend worstelt met Zijn wereld. Door de Geest gaat het Woord de wereld in. Over Christus zal wereldwijd gesproken worden, maar Hij zal ook weerwoord krijgen. Die weerbarstigheid zal uitgebreid aan bod komen in het vervolg van Handelingen.

[*ta megaleia tou theou* – τα μεγαλεια του θεου]

Ze gaan spreken 'over de grote werken van God'. Barrett⁴ wijst erop dat dit in de LXX wordt gebruikt als omschrijving voor het bevrijdend handelen van God, meestal in de context van lofprijzing. (Deut 11,2; Ps 71,19; Ps 105,1; Jes 12,4; zie ook 'God groot maken' *μεγαλυνειν* in 10,46). Wat die 'grote werken' zijn wordt hier niet expliciet benoemd, maar gezien de preek van Petrus zal het een christologische spits hebben gehad: Jezus

³ John van Eck, *Handelingen: De wereld in het geding*, CNT, p. 60.

⁴ C.K. Barrett, *Acts 1-14*, ICC, p. 124.

de Nazarener heeft ‘krachten, wonderen en tekenen’ door God in uw midden gedaan (2,22). God heeft Hem doen opstaan uit de dood (24) en Hem verhoogd tot koning van de wereld (33-36).

Het blijft dus niet bij woorden alleen. Er zijn ook daden. Of misschien moeten we zeggen: Gods woorden werken wel degelijk door, het is geen natte sneeuw gebleken, ze hebben kracht. Zoals ooit de tabernakel van een ‘woordenruimte’ (Ex 26) een ‘materiele werkelijkheid’ (Ex 36) werd, niet op magische wijze, maar door geroepen en met de Geest vervulde mannen (Ex 35,30-31). De Geest werkt onafhankelijk, is niet aan mensen gebonden, maar neemt wel mensen in dienst, dat is Zijn grote werk.

Berkhof benadrukt dat de Geest ook werkt in de vernieuwing van de wereld, van culturen en structuren. Daarmee wil hij vooral zeggen dat ‘de mens niet godverlaten is’⁵. De Geest werkt in de schepping en de onderhouding van de wereld. Hij is aanwezig en betrokken, niet alleen op de enkeling, maar op de bredere doorwerking van Gods heilige liefde tot heel de wereld. Onder invloed van de Geest hebben christelijke waarden in Europa wortel geschoten. Ik zou zeggen: dat is dus Gods grote werk aan ons. Zorg voor zieken, dienst, nederigheid en zelfverloochening zijn dominerende waarden geworden. Scholen en ziekenhuizen omringen de kerkgebouwen die in alle stads- en dorpscentra van ons continent verzezen zijn. Lees bijvoorbeeld hoe diep het christendom Europa beïnvloedde in *Heerschappij* van Tom Holland. En Brague schrijft in *Europa, de romeinse weg* dat dit het eigenaardige is van Europa, dat ze excentrisch leeft van *alteriteit*: van een *andere cultuur* dan haar eigen. De Romeinen waren schatplichtig aan eerst de Griekse en later de Joodse en Christelijke stem. We moeten ons dus niet laten voorstaan op onze verworvenheden, maar leven van onze ontvankelijkheid en *horigheid*. Zoals Augustinus het zegt: ‘Die prediking is in Jeruzalem begonnen en zij is hier bij ons gekomen. En zij is nu zowel daar als hier, want om bij ons te komen is ze daar niet weggegaan: ze is gegroeid, niet verhuisd.’⁶ Dat alles is niet niks. Het zijn de grote werken Gods, die nooit ons eigendom worden.

Zolang we dat beseffen en Hem daarvoor de lofzang zingen gaat het goed. Net als op de Pinksterdag is er helaas ook *rebellie en weerstand*, ‘toe-eigening van het heil’ in verkeerde zin, door het op ons eigen conto te schrijven. Dan verzelfstandigen wijzelf, onze cultuur en structuren zich van de Geest en worden anti-machten, ze verworden dan tot fascisme en kolonialisme, *heerszucht* over mens en wereld, met massale vernietiging van mens en schepping ten gevolge. Berkhof kon nog vrij ongebroken over de *voortgang* van het werk van de Geest in Europa spreken; Auschwitz komt – ontluisterend weinig - enkel in de kleine letters aan bod. Hij spreekt echter ook over *verheviging*, over de spanning die zich opbouwt in een *dubbel toekomstbeeld*.⁷ Dat is alleen maar actueler geworden.

Bijbels gezien moeten we ons in alle complexiteit niet laten verleiden tot totale secularisatie van de geschiedenis, want in feite zeggen we dan dat andere machten dan God het voor het zeggen hebben en dat is afgoderij. Laten we de Geest de *credits* geven die Hij verdiend. Hij doet ons spreken over de ‘grote werken Gods’.

meditatie: existentiële verificatie voor vandaag

Elke Afghaan die ik sprak, toen ik als legerpredikant in Afghanistan was, vroeg: ‘Kun je me helpen naar Europa te komen.’ Het maakte diepe indruk op me. Erger dan de chaos en de verwoesting die ik om me heen zag, was de hopeloosheid in de ogen van de mensen. Een echo daarvan klinkt uit de mond van Syrische vluchtelingen die geen toekomst meer zien in het corrupte en straatarme Libanon: ‘Ook al wordt het onze dood, we willen naar Europa.’⁸

Europa is niet het Koninkrijk Gods op aarde. Dat weet je als je hier woont. Maar zouden we toch niet met een zekere fierheid mogen spreken over democratie, vrijheid en rechtstaat? Het wordt voelbaar in zoveel dingen. Mijn zwager uit India verbaasde zich bij zijn eerste bezoek aan Nederland erover dat je op onze wegen gewoon harder kunt rijden dan 50 km/u. Niet dat er snelheidsbeperkingen bestaan in India, maar de wegen

⁵ Berkhof, *Christelijk geloof*, 8e druk, p. 495.

⁶ Aurelius Augustinus, *Twintig preken van Aurelius Augustinus*, 2008, p. 119.

⁷ Berkhof, *idem*, p. 504

⁸ *De Volkskrant*, 2 mei 2024, p. 1

zitten zó vol kuilen, dat harder rijden gewoonweg niet mogelijk is. We hebben dus een overheid die goed functioneert, mensen die verantwoordelijkheid nemen, leiders die geacht worden *herders* te zijn.⁹

Als we ons tegenwoordig afvragen ‘waar we nog iets van God zien’, voelt het misschien raar om te wijzen op vluchtelingenstromen en asfaltwegen, maar het kunnen *gestalten* van de Geest zijn. Ze laten iets zien van de doorwerking en de vernieuwing die het evangelie van Jezus Christus gebracht hebben. Het gaat in het werk van de Geest niet allereerst om het bovennatuurlijke van gebedsgenezing of *prosperity*. Dan is de Geest slechts een therapeutisch instrument in de verwerkelijking van onze zelfontplooiing. De Geest *bevestigt* ons niet in onze zelfliefde, maar *verandert* ons door het geschonken kindschap Gods. Bijbelser is de erkenning dat overall waar het goede, het ware en schone vat krijgt en bevrijdende vorm aanneemt, Christus blijkbaar aan het werk is. Deze hele thematiek vraagt om een ‘pneumatologie die niet totaliserend is, maar rekening houdt met het fragmentarische-maar-reële werk van de Geest in de geschiedenis’¹⁰.

Ga voor jezelf en je gemeente na hoe concreet we profiteren van het evangelie van Jezus Christus, dat door de Geest gedreven tot aan ons geraakt is. Het verlost van je van veel decadentie, hoogmoed en eigengereidheid als je even met de ogen van niet-Europeanen kijkt... Help je gemeente te zien dat onze wereld niet ‘godverlaten’ is.

predicatie: met het oog op de verkondiging

Als predikant voorgaan met Pinksteren, betekent voorgaan in het onderscheiden der geesten. Een gevoelige en gewaagde, maar prachtige taak.

In de prediking houden we ons tegenwoordig vooral bezig met het kleine werk van God, lijkt het, want het moet persoonlijk en praktisch worden. Dat is de wens van de gemeente. Al snel klinkt het: ‘Maar wat doet de Geest dan in mijn leven? En welke rol speel ‘ik’ dan?’ Zonder van het belang van die vragen af te doen, is het belangrijk om daar niet te beginnen. Het is goed om te zien dat deze vragen op gespannen voet staan met het theocentrische en doxologische van Pinksteren. De vervulling met de Geest is niet allereerst een persoonlijk, maar een collectief gegeven in het midden van het volk, in het nieuwe midden van de wereld. De heilsgeschiedenis landt niet in ons hart als een duif, maar is een woeste stroom die ons meevoert, het is vuur en stormwind. Preken met Pinksteren betekent allereerst ons kleine leven gegrepen laten worden door Gods grote geschiedenis.

Europa lijkt misschien een te politiek thema. Dat is het niet. In de kerk doen we niet aan politiek. We verkondigen geen mening over de Europese Unie. We kiezen geen politieke stroming, maar belijden dat Christus troont aan de rechterhand van Zijn Vader. We verkondiging de grote werken Gods *in, met en aan* Europa. De preek is antificif. We preken tegen cynisme, tegen hovaardigheid, tegen zelfhandhaving, tegen taalverruwing. We roepen op tot dankbaarheid, ontvankelijkheid, verantwoordelijkheid, *horigheid*. Daarmee trekken we de gemeente weg uit politisering en polarisering. We gaan de gemeente voor in het gebed om de Geest en de komst van het Koninkrijk.

Het zijn grote en spannende vragen die je hiermee aan de orde stelt. Onderschat de gemeente niet, onderhuids hongert men naar dit grotere verband der dingen.

Let wel, preek niet triomfantelijk alsof Christus een hegemoniaal en totalitair heerser is, die alles onder controle heeft. Hij regeert door Woord en Geest. Door taal, appèl en bekering. Hij regeert als de Gekruisigde, in alle nederigheid en kwetsbaarheid. De voortgang en komst van het Koninkrijk staan constant op het spel, het gaat via allerlei doodlopende paden en omwegen. Dat erkennen en uitleggen, doet niet af aan Gods grootheid, maar imponeert ons met Zijn vasthoudendheid en geduld, die alleen maar voort kunnen komen

⁹ Aldus Michel Foucault, zie Andrew Root, ‘Foucault and the rise of pastoral power’, in: *The pastor in a secular age*, pp. 153-169

¹⁰ VdBrink/VdKooi, *Christelijke Dogmatiek*, p. 473.

uit Zijn liefde voor mensen. God wordt er levendiger en realistischer van. Het nodigt ook uit tot deelname: We willen de Geest toch niet alleen laten ploeteren? Hij zal jou toch wel mogen gebruiken?

Het is goed de gemeente te wijzen op de kracht van taal. Het publieke debat verzuurt. Het verziekt en verzwakt onze samenleving. Hoe spreken wij zelf over onze medemensen? Over politici? Over de kerk? Over Europa? Halen we daarbij anderen naar beneden? Dat is niet des Geestes. Wantrouwen, haat, angst en onzekerheid zijn geen vrucht van de Geest. De vrijheid van meningsuiting betekent niet dat je al je meningen hoeft te spuien. 'Spreken is zilver en zwijgen is goud.' Als christenen spreken we *andere taal*, vertellen we een ander verhaal. We spreken hoog over de ander en laag over onszelf. Hoog over God allereerst.

Om te zingen:

Psalmen: 9, 71, 105, 145

'God heeft het eerste woord' (Wk 430/Oth 228/NLB 513)

'Door de wereld gaat een woord' (Wk 232/Oth 225/NLB 802)

'Wij offerden aan de goden' (NLB 743)

'Geef, Heer, uw volk vrijmoedigheid' (HH 223)

'Wij gaan op weg met brandend hart' (Opw 404/Oth 389)

'Christus bouwt Zijn rijk met vrede' (LvdG 315)

Om verder te lezen:

- H. Berkhof, *Christelijk geloof*, §53-56 De vernieuwing van de wereld, 1973/85.
- Erik Borgman e.a., *De werking van de Heilige Geest in de Europese cultuur en traditie*, 2008.
- Remí Brague, *Europa, de romeinse weg*, 2013.
- Gijsbert van de Brink & Kees van der Kooi, *Christelijke Dogmatiek*, §12.7 Het werk van de Geest in cultuur en geschiedenis, 2012.
- Tom Holland, *Heerschappij: Hoe het christendom het Westen vormde*, 2020.
- H.W. de Knijff, *Tegenwoordigheid van geest als Europese uitdaging*, 2013.
- Hendrie van Maanen, *Europa en de weg: Europees christendom in meer dan vijftig beelden en verhalen*, 2024.

Om te luisteren:

- [VPRO Marathoninterview met Max Kohnstamm, 2004](#)